

O HRVATSKOME JEZIKU I KROATISTICI U SUVREMENOJ NJEMAČKOJ SLAVISTICI

Grčević, Mario

Source / Izvornik: **Filologija, 2001, 65 - 83**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:042545>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for
Croatian Studies](#)

Mario Grčević
Postfach 101210
D-68012 Mannheim

O HRVATSKOME JEZIKU I KROATISTICI U SUVREMENOJ NJEMAČKOJ SLAVISTICI

PRILOG DISKUSIJI O USTROJU NJEMAČKE SLAVISTIKE

U članku se raspravlja o mjestu hrvatskoga jezika i kroatistike u suvremenoj njemačkoj slavistici. Pokazuje se da im unatoč određenim poboljšanjima zbog preostalih serbokroatističkih zabluda još uvijek ne pripada odgovarajuće mjesto. Autor smatra da zastupnici "serbokroatistike" pokušavaju spriječiti ozbiljnije kroatističke razvoje te opisuje metode kojima se pri tome služe.

Početakom 90-ih godina u njemačkoj slavistici počelo se je razmišljati o opravdanosti postojanja predmeta/jezika »srpskohrvatski« na njemačkim slavističkim katedrama. Otprilike u isto vrijeme započeta je i rasprava o tome treba li se njemačka slavistika temeljito preustrojiti, npr. prema uzoru na situaciju u slavenskim zemljama. Ta rasprava nije obuhvaćala samo znanstveno-didaktička razmatranja. Npr., obrazlažući zašto se izjašnjava za slavistički »model opće filologije«, komisija »Slavistik 2000« *Saveza visokoškolskih učitelja za slavistiku na visokim učilištima u SR Njemačkoj* na prvome mjestu navodi da taj model »garantira posebnu mjeru rezistencije prema nacionalno-ideološkim instrumentalizacijama«.¹

Većina slavista složila se je s time da »srpskohrvatskomu« više ne treba pripasti ono mjesto koje mu je pripadalo do kraja 80-ih godina u njemačkoj slavistici. Pojedini su ipak smatrali da unatoč nužnim promjenama na neki način treba sačuvati staru unifikacijsku srž »serbokroatistike«. Čini se da su povjerovali kako bi njezin potpuni slom prouzročio razvoj nekoliko »novih« disciplina u okviru njemačke slavistike, a to bi kao moglo ugroziti njezin ustroj kao

¹ »Für das Modell der Gesamtphilologie sprechen folgende Gründe: – erstens gewährleistet das Modell ein besonderes Maß an Resistenz gegenüber national-ideologischen Instrumentalisierungen«, *Slavistik 2000*, 20. O pitanju u kojoj je mjeri njemačka slavistika uistinu »opća filologija«, usp. Franz 1995. Usp. također informativne priloge Rehder 1995 i Giesemann 1995.

integralne i opće slavističke discipline. Takvo mišljenje utjecalo je očigledno i na neke od onih koji nisu »serbokroatistički« nastrojani, a koji su se složili s time da njemačka slavistika ne treba postati skup »nacionalnih« slavenskih filologija (= filologija pojedinih nacionalnih jezika). Krug pobornika »serbokroatističkog« ustroja na taj se je način proširio i nekim nesebokokroatistima, a razmišljanja o položaju »serbokroatistike«, kroatistike i hrvatskoga jezika na njemačkim slavističkim katedrama usmjerena su u sasvim pogrešan smjer. Naime, filologije pojedinih nacionalnih jezika poput kroatistike ne konkuriraju niti isključuju važne discipline poput poredbene, općetipološke i teoretske slavistike, već podržavaju njihov razvoj. Slavističke discipline općega tipa svoje znanstvene spoznaje izgrađuju na činjeničnim podlogama iz različitih jezika, a njih danas najpouzdanije podastiru filologije pojedinih jezika. One su nastale uglavnom zbog opće potrebe za specijalizacijom koja je obuhvatila sva područja društvenoga života, tako npr. i druge velike krovne discipline usporedive sa slavistikom: romanistiku i germanistiku koje također postoje prvenstveno kao skup »nacionalnih« filologija. To, naravno, ni u odnosu na kroatistiku pojedinim zainteresiranim slavistima u Njemačkoj nije nepoznato. Npr., knjiga njemačkoga kroatista Leopolda Auburgera *Hrvatski jezik i serbokroatizam*² temelji se upravo na univerzalnome shvaćanju odnosa pojedinih znanstvenih disciplina pa i s te strane pokazuje da omogućavanje razvoja njemačke kroatistike njemačkoj slavistici ne bi štetilo, već bi ju obogatilo i unaprijedilo.³ Dakle, njemačka kroatistika ne ugrožava ustroj njemačke slavistike kao opće slavistike, već ga podržava. Ugrožava tek njemačku »serbokroatistiku«, a to je nešto sasvim drugo.

Meni jedini poznat konkretno navedeni primjer koji bi se u najširem smislu sa »staroga« slavističkoga gledišta mogao shvatiti kao pokušaj »nacionalno-ideološke instrumentalizacije«, navodi W. Lehfeltdt spominjući »presije« od strane Srba i Hrvata glede preimenovanja njemačkih »srpskohrvatskih« lektorata.⁴ Ti su lektorati u prošlosti bili glavne uporišne točke »serbokroatistike« i njezina didaktička sjemeništa. Njihovo preimenovanje prema imenu jezika koji čini okosnicu nastave, ozbiljno bi ugrozilo »serbokroatistiku« i omogućilo razvoj disciplina poput kroatistike na pojedinim seminarima. »Presije« u navedenome smislu, kaže Lehfeltdt, treba »snažno odbaciti«:

Možemo li si npr. priuštiti jedan »čisti« hrvatski lektorat? Tko će tada sveučilištarce obavještavati o jezičnim i kulturnim prilikama u Srbiji ili

² Auburger 1999.

³ Iako pojedini serbokroatisti Auburgerovom knjigom nisu zadovoljni, ona će im, ako ju budu čitali bez animoziteta, poslužiti kao odličan uvod u hrvatsku filologiju.

⁴ »[...] dann verbietet sich nach meiner Meinung eine Umbenennung, ungeachtet der Pressionen, die sowohl von serbischer wie auch von kroatischer Seite ausgeübt werden.«, Lehfeltdt 1995:188.

Bosni? I je li takav lektorat uopće poželjan? Nama su potrebni sveučilištarci koji su upoznati s cijelim bosansko-srpskohrvatskim jezičnim prostorom, a ne »čisti« kroatisti, serbisti ili bošnjakisti. Sužavanje vidokruga koje se već odrtava u tu i tamo uočljivom preimenovanju dosadašnjih srpskohrvatskih lektorata, treba odlučno odbiti, a presije koje dolaze od zainteresiranih strana, snažno odbaciti.⁵

O potrebi »srpskohrvatskih« lektorata u njemačkoj slavistici posljednjih je godina najviše pisao W. Lehfeldt. On se je ujedno izjasnio protiv ideje da se njemačka slavistika u nekim točkama preustroji prema uzoru na slavističku situaciju u slavenskim zemljama. Smatra da bi time mogla biti ugrožena konkurentnost njemačke slavistike prema pojedinim slavenskim nacionalnim filologijama u slavenskim zemljama.⁶ Budući da njemačka slavistika do sada nije bila u konkurentnome odnosu prema slavenskim nacionalnim filologijama u pojedinim slavenskim zemljama, nije jasno zašto bi to u navedenome surječju moralo biti drugačije. Pored toga, između pojedinih nacionalnih slavenskih filologija postoje međusobne veze i ne bi bilo razloga da budu minimirane u filologijama pojedinih slavenskih jezika u njemačkoj slavistici. Znakovito za Lehfeldtovo tumačenje je što smatra da »u mnogobrojnim slavističkim nacionalnim filologijama nacionalna zaslijepljenost igra zloguku (*unheilvolle*) ulogu«.⁷ To se, naglašavam, ne odnosi na sve slavenske nacionalne filologije. Npr., o njemačkim rusistima koji slijede i razrađuju ideje i metode ruske rusistike, vrlo se pozitivno izjašnjava:

Naravno, i oni rusisti iz »stare« SR Njemačke s izraženijim interesom, slijedili su i slijede razvoje sovjetsko-ruske rusistike, primjenjuju i razvijaju ondje razrađene znanstvene ideje i metode.⁸

Pošto pojedinim slavenskim filologijama kao što je rusistika, polonistika i bohemistika u njemačkoj slavistici već od prije pripada adekvatno mjesto, u njoj kao da su slavenske filologije podijeljene na dvije različite vrste. Jedna obuhvaća one »nacionalno nezaslijepljene« (»poželjne«), a druga one navodno »nacionalno zaslijepljene« (»nepoželjne«) od kojih valjda prijete »nacionalno-političke instrumentalizacije«. Takva je podjela naravno vrlo upitna i o metodama i kriterijima na kojima počiva, u relevantnoj literaturi ništa ne saznajemo. Npr., ni u savjetodavnome izvješću komisije »Slavistik 2000« ne objaš-

⁵ Prijevod iz njemačkoga: Lehfeldt 1996a:16.

⁶ Lehfeldt 1995:192.

⁷ »Ist nicht der gleichmäßige Abstand zu allen slavischen Sprachen, Literaturen und Kulturen, den wir deutschen Slavisten uns 'leisten' können, gerade heute ein unschätzbare Vorteil in einer Zeit, da nationale Verblendung in zahlreichen slavistischen Nationalphilologien eine unheilvolle Rolle spielt?«, Lehfeldt 1995:193.

⁸ Prijevod iz ruskoga: Lehfeldt 1996b:174.

njava se o kakvim je to snažnim »nacionalno-ideološkim instrumentalizacijama« riječ koje su Komisiju primorale da ustroj svoje discipline tumači i brani tako čudnim riječima.⁹ Pojedine slavenske filologije same po sebi sigurno nisu »opasnije« od drugih slavenskih filologija, a svakako nisu opasnije ni od romanskih i germanskih filologija. Ako pretpostavimo da su njemački slavisti kao stručnjaci usporedivi sa svojim kolegama romanistima i germanistima i da su prema »nacionalno-političkim instrumentalizacijama« određeni isto kao i oni, a to oboje treba pretpostaviti, moramo se upitati zašto se upravo oni boje nečega čega se romanisti i germanisti ne boje.

Iako se pojedinci poput W. Lehfeltda zalažu za opstanak »srpskohrvatskih« lektorata na njemačkim katedrama, ne znači da oni Hrvatima i Srbima brane da svoje književne jezike kod kuće zovu onako kako oni hoće:

Ako Hrvati odluče svoj standardni jezik nazvati hrvatskim, a Srbi standardni jezik koji upotrebljavaju, srpskim, mora se to jednostavno prihvatiti, sviđa li se nekome ili ne. Narodi su slobodni u nazivanju jezika koji upotrebljavaju, ili bi to barem trebali biti.¹⁰

Svoje poimanje o nazivu književnog jezika u Hrvata i Srba W. Lehfeldt objašnjava i u osvrtu na prilog N. Franza koji zastupa mišljenje da se njemačka slavistika treba preustrojiti. Franz postavlja među ostalim i pitanje može li se naziv »srpskohrvatski« danas uopće definirati bez političkih elemenata.¹¹ W. Lehfeldt misli da N. Franz to pitanje ne postavlja s pravom.¹² U svojem odgovoru objašnjava da je uporaba izraza »srpskohrvatski« politički motivirana samo onda kada je riječ o nazivu za jezični oblik »standardni jezik«. Iako Lehfeldt pri tome opet brani pravo Hrvata i Srba da svoj jezik zovu onako kako oni hoće, on ne kaže tko i na koji način im to pravo osporava:

Sve dok on [srpskohrvatski] treba služiti za etiketiranje određenog dijastema južnoslavenskih dijalekata, može se opravdati »čisto lingvistički«, bez obzira na političke elemente. Drugi je slučaj kad se radi o jezičnome obliku *standardni jezik*. U tom je slučaju naziv jezika primarno političko pitanje, pri čijem rješavanju lingvisti ne mogu zahtijevati odlučujuću riječ. Mi jednostavno ne možemo Hrvatima, Srbima, Bošnjacima zabraniti da svoj standardni jezik zovu »hrvatski«, »srpski« odnosno »bošnjački«.¹³

⁹ Nije riječ o tekstu koji je napisan i objavljen na brzinu, što bi moglo opravdati uporabu navedenih riječi. Citirano izvješće Komisije 2000 objavljeno je 1999., a pripremljeno je već u prvoj polovici 1997. godine.

¹⁰ Prijevod iz njemačkoga: Lehfeldt 1996a:16.

¹¹ Franz 1995:176–7.

¹² Ako se Lehfeldt u toj točki ne odnosi na Franzov navedeni tekst, već na knjigu N. Franza (Franz 1994, usp. Lehfeldtov prikaz Franzove knjige: Lehfeldt 1994:167), trebao je to reći. Iz Franzova članka naime proizlazi da »srpskohrvatsku« problematiku ne sagledava onako kao u svojoj knjizi.

¹³ Prijevod iz njemačkoga: Lehfeldt 1995:187.

Potrebu za nazivom »srpskohrvatski« W. Lehfeldt dokazuje dvama argumentima. U jednome se poziva na naziv *indogermanisch* ('indoeuropski') i usvrđuje da se taj naziv može smatrati uzorom nazivu »srpskohrvatski«. I naziv *indogermanisch*, objašnjava, eksplicitno naziva samo jezike na zapadnoj i istočnoj periferiji jezičnoga prostora koje obuhvaća.¹⁴ Budući da nešto poput »indoeuropskih lektorata« ipak nigdje ne postoji, nije jasno zašto bi sa »srpskohrvatskim lektoratima« moralo biti drugačije. Pored toga, opravdavajući naziv »srpskohrvatski«, ne možemo se pozivati upravo na one tradicionalne sastavnice naziva *indogermanisch* za koje se već odavno znade da nisu u skladu s općeprihvaćenim znanstvenim spoznajama. Francuski i drugi romanski jezici zapadno od njemačkoga govornog područja nisu germanski jezici, a ipak su, u njemačkome nazivlju uglavnom, *indogermanisch*. Što se istočne granice »indogermanske« odnosno indoeuropske zajednice tiče, već od početka XX. stoljeća poznato je da indijski nisu njezini najistočniji jezici.¹⁵ Dakle, braneći naziv »srpskohrvatski«, ne treba stvarati nove konfuzije, a pogotovo ne na onom području koje ne podliježe slavističkoj mjerodavnosti.

Lehfeldt se služi i dijalektološkim prosudbama pa obrazlaže da »srpskohrvatsko govorno područje« na južnoslavenskome prostoru tvori nešto kao kompaktnu dijalekatnu cjelinu (sam sobom ograničen dijalekatni kontinuum).¹⁶ To ne samo da nije točno, već otvara niz drugih pitanja, npr., zašto se, recimo u Göttingenu, predaje češki, a ne i slovački na jednom »češkoslovačkom lektoratu«. U Hamburgu je 60-ih godina skupa sa »srpskohrvatskim« postojao »češkoslovački lektorat«.¹⁷ U slučaju čeških i slovačkih dijalekata govori se naime vjerojatno s više prava o posebnoj češko-slovačkoj dijalekatnoj zajednici nego što je to slučaj s kajkavskima i torlačcima.

Prije raspada SFRJ W. Lehfeldt smatrao je da inozemni slavisti iz udžbenika uče »Vukov jezik, ili bolje rečeno, standardni jezik u jednoj srpskoj i jednoj hrvatskoj varijanti koje su se iz njega razvile«.¹⁸ Upadljivo je da danas, braneći izraz »srpskohrvatski«, ne govori o njemu kao potencijalnome nazivu za knji-

¹⁴ Lehfeldt 1996a:14–15.

¹⁵ Usp. Schmidt 1996:32.

¹⁶ Usp. Lehfeldt 1996a:15.

¹⁷ »Das Ordinariat wurde erst am 1.4.1959 durch Dietrich Gerhardt (*1911) erneut besetzt. Die Zahl der Lektorate erhöhte sich auf fünf. Neben zwei russischen existierten damit ein polnisches, ein tschechoslovakisches und auch ein serbokroatisches Lektorat. Durch Lehraufträge und Gastvorträge wurde der Unterricht des Bulgarischen und des Slovenischen gesichert.«, Peter Hill, *Geschichte der Slavistik in Hamburg*, objavljeno na mrežnim stranicama hamburške slavistike: <http://www.sign-lang.uni-hamburg.de/fb07./slavsem./SlavGeschichte.html>; isto u Hill 1995:26.

¹⁸ »Die Sprache, die die nichtjugoslavischen Slavisten sich aus Lehrbüchern aneignen, ist die Vuksche Sprache, genauer gesagt: die Standardsprache – in einer serbischen und einer kroatischen Variante –, die sich aus dieser entwickelt hat.«; Lehfeldt 1981:253.

ževne jezike koji se uče na njemačkim katedrama, već kao nazivu za lektorate na kojima se odvija nastava. To potvrđuje i njegova sljedeća izjava:

Preimenovati dosadašnje srpskohrvatske lektorate na njemačkim sveučilištima u lektorate za hrvatski, srpski ili bošnjački, bila bi prema mome mišljenju kobna pogriješka; ti lektorati trebaju biti nadležni za čitavo područje bošnjačko-srpskohrvatskoga dijalekatnoga kontinuum, iako prema lokalnim okolnostima jednome od dvaju ili triju standardnih jezika s tog područja treba davati veću ili manju prednost.¹⁹

Na temelju do sada navedenih podataka možemo zaključiti da W. Lehfeldt smatra da 1) »srpskohrvatske lektorate« ne treba preimenovati i 2) da ti lektorati trebaju služiti učenju pojedinih srednjojužnoslavenskih književnih jezika, a ne nekakvog »zajedničkog« »srpskohrvatskog književnog jezika«. U tome drugome svakako je u pravu; što se samoga razumijevanja i međusobnog isključivanja tiče, poznato je da onaj tko dobro nauči hrvatski, bez većih problema razumije npr. i srpski, i suprotno, a slučajevi u kojima bi dobro poznavanje hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika ometalo nekoga da se bavi temama koje nisu u užem smislu kroatističke odnosno serbističke, do sada također još nisu zapažene. Budući da se na svim njemačkim katedrama lektorate zove upravo prema imenu (književnog) jezika koji se na njemu predaje, samo je po sebi jasno da bi tako moralo biti i u srednjojužnoslavenskome slučaju. Lehfeldt to odbija, a kao razlog navodi da bi se na taj način mogli razviti npr. »čisti« kroatisti, koji njemačkoj slavistici navodno nisu potrebni. Pri tome ne objašnjava kako to da je većina njemačkih slavista unatoč »čistim« lektoratima svih drugih slavenskih književnih jezika, sposobna biti rusist + npr. bohemist.²⁰

Ako pretpostavimo da srednjojužnoslavenske lektorate ne treba nazivati prema jednom književnom jeziku zato što se očekuje da se na tim lektoratima podučava ne samo jedan srednjojužnoslavenski književni jezik (usp. Lehfeldtovu izjavu citiranu na str. 67), možemo pretpostaviti da barem one nastavne jedinice u kojima se podučava jedan određeni književni jezik, mogu nositi ime tog jezika. Da bismo provjerili je li to uistinu tako, pogledajmo nominalnu situaciju iz posljednjih nekoliko godina na lektoratu Slavenskoga seminara Sveučilišta u Göttingenu, na koji W. Lehfeldt kao tamošnji profesor za jezikoslovlje može najjače i najizravnije utjecati. 1996. godine navode A. Meyer-Fraatz i M. Wingender da se u Göttingenu među slavenskim »jezicima« studentima redovito nudi »srpskohrvatski«.²¹ Iz kopija koje su mi poslane s tog seminara, proizlazi

¹⁹ Prijevod iz njemačkoga: Lehfeldt 1996a:16. Usp. Erdmann-Pandžić 1997 i Grčević 1997.

²⁰ »[...] профессора и доценты русистики практически всегда занимаются и другими славянскими языками. Таким образом, в «старой» ФРГ очень мало «чистых» русистов.«, Lehfeldt 1996b:171.

²¹ »Als Sprachen werden Russisch, Bulgarisch, Serbokroatisch, Polnisch und Tschechisch regelmäßig angeboten.«, Meyer–Fraatz–Wingender 1996:42.

da se je ondje u ZS (= zimskome semestru) 1996./97. podučavao »srpsko-hrvatski (bošnjački, hrvatski, srpski)« (*Serbo-Kroatisch (Bosnisch, Kroatisch, Serbisch)*), a u LjS (= ljetnome semestru) 1997. godine »srpskohrvatski (bošnjački, hrvatski, srpski)« (*Serbokroatisch (Bosnisch, Kroatisch, Serbisch)*). U LjS 1998. godine pod naslovom *Serbokroatisch (Bosnisch, Kroatisch, Serbisch)* najavljena je nastavna jedinica »srpskohrvatski« (*Serbokroatisch*) za početnike i za napredne, »srpskohrvatska lektira i konverzacija« te »prijevodne vježbe: srpskohrvatski-njemački, njemački-srpskohrvatski.«²² Zanimljivo je da na str. 2. citirane brošure saznajemo da se lektorat na kojem se uči »srpskohrvatski«, zove *Lektorat für Bosnisch/Kroatisch/Serbisch*. Sve to je na prvi pogled u višestrukoj suprotnosti onomu za što se Lehfeldt uporno i proklamativno zalaže.²³ Nije mi poznato je li i u zimskom semestru 1998./99. godine u Göttingenu naziv nastavne jedinice bio »srpskohrvatski« ili je, kao u ljetnom semestru 1999. godine (tako je sve do ZS 2000./1.), glasilo ovako: *Bosnisch, Kroatisch, Serbisch*. Međutim, ni na temelju tog naziva ne može se ustanoviti koji srednjojužnoslavenski književni jezik tvori okosnicu nastave. Zašto je to tako? Predaje li ondje namještena lektorica iz Zagreba možda paralelno hrvatski, bošnjački i srpski? Ako da, zašto u nastavi ne uzima u obzir i crnogorski? Ako predaje samo hrvatski ili prvenstveno hrvatski, što se na temelju njezine hrvatske jezične kompetencije i Lehfeldtove citirane izjave o »davanju prednosti jednome od standardnih jezika« može pretpostaviti kao vjerojatno, zašto se nastavne jedinice u kojima se održava ta nastava, ipak zovu »bošnjački, hrvatski, srpski«? Da se ne bismo krivo razumjeli, ne mislim da göttingenska lektorica odlučuje o etnonimima u nazivu svojeg lektorata ili u nazivu svojih nastavnih jedinica.

1999. godine V. Bockholt iz Göttingena objavio je u glasilu Saveza visokoškolskih učitelja za slavistiku u SR Njemačkoj članak »Slavenski jezici bivše Jugoslavije na sveučilištima njemačkoga jezičnoga prostora.«²⁴ U tom se članku navode prvenstveno podatci o srednjojužnoslavenskim lektoratima na njemačkome govornome području. V. Bockholt svoj zaključak formulira u skladu s Lehfeldtovim postavkama i ne uzima u obzir da se njemački slavistički lektorati nikada nisu nazivali prema »jezičnome prostoru« ili »državnim nacijama«, već prema (književnim) jezicima, pa i onima za koje se je samo vjerovalo da postoje:

Kao posredna posljedica raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije na slavenskim seminarima njemačkoga jezičnoga prostora

²² *Ankündigung und Kommentare zu den Lehrveranstaltungen im Sommersemester 1998*, 35.

²³ »Srpskohrvatski« iz 1998. godine na göttingenskom lektoratu za »bosanski/hrvatski/srpski« ne može se smatrati rezultatom »samovolje« nekog lektora. Dotično lektorsko mjesto u vrijeme sastavljanja citirane brošure, piše u njoj, još nije bilo popunjeno.

²⁴ Bockholt 1999.

preimenovani su nazivi lektorata za bosanski, hrvatski i srpski jezični prostor. Jezični naziv *srpskohrvatski* u mnogim je slučajevima zamijenjen kombinacijama pridjevnih naziva državnih nacija novonastalih država. U samome konkretnome poslu lektorata ništa se nije promijenilo. Jezična nadležnost za čitavi jezični prostor postoji kao i prije. Slavenski seminari i njihovi djelatnici u inozemstvu njemačkoga govornoga prostora i dalje od lektora očekuju odgovarajuće široko jezično znanje, što je utemeljeno na slavistički usmjerenom naobrazbi.²⁵

O onim lektoratima na kojima su lektori namješteni s neograničenim radnim ugovorima, saznajemo sljedeće:

Namještenje lektora/učitelja po ugovoru na slavenskim seminarima samo je u iznimnim slučajevima doživotno. Od onih petero u Njemačkoj namještenih lektora s neograničenim ugovorima njih četvero ima njemačko, a jedan austrijsko državljanstvo. Sva tri lektora u Austriji sa stalnim namještenjem austrijski su državljani. Na pitanje koje jezične varijante oni predaju, dobio sam raznolike odgovore. Na jednom njemačkom visokom učilištu predaje npr. jedan lektor sve varijante, drugi lektor u toj se točki usmjerava prema potrebi studenata, dva puta naveden je hrvatski, a jednom srpskohrvatski. U Austriji se je također samo jedan seminar ograničio [»festgelegt«] na hrvatski.²⁶

Kako treba shvatiti izjavu da se je i u Austriji samo jedan seminar »ograničio« na hrvatski? Pa u Njemačkoj, kaže se u prethodećoj rečenici, riječ je o dvoje lektora na dva seminaru koji su se »ograničili« na hrvatski.

Svoje citirane misli Bockholt završava sljedećim riječima: »To znači da i u slučaju stalnoga namještenja lektora izgleda da važi smjernica ne ograničavati nastavu na normu jedne od novonastalih država.«²⁷

Kad uzmemo u obzir da se ta prosudba temelji na spoznaji da su od petero njemačkih stalno zaposlenih lektora čak njih dvoje jasno rekli da se u nastavi ograničuju na predavanje hrvatskoga jezika (a ne kako Bockholt naposljetku kaže, »normu jedne od novonastalih država«), nije sasvim jasno na temelju kojih pretpostavaka dolazi do te prosudbe. Pretpostavimo li da je sročena u didaktičke svrhe, postaje (i ona) razumljiva.

Bockholt navodi da u tri slučaja seminari pri odabiru lektora surađuju s hrvatskim institucijama. Pri tome uočava jednu nesuglasnost u odgovorima i kaže da postoje razlozi zbog kojih se ipak može pretpostaviti da se u više nego tri slučaja seminari ograničuju na »određene države / jezike / jezične varijante« (»bestimmte Staaten/ Sprachen/Sprachvarianten«), a da se to ne deklarira kao politika seminaru, odnosno bez da mu je javljeno o kojima se »državama / jezi-

²⁵ Prijevod iz njemačkoga: Bockholt 1999: 55–56.

²⁶ Prijevod iz njemačkoga: Bockholt 1999:55.

²⁷ Isto.

cima / jezičnim varijantama« radi. Bockholt ne postavlja pitanje zašto se na tim seminarima to ograničavanje ne odražava na naziv nastavnih jedinica.

Prijašnji naziv nastavnih jedinica u kojima se podučavaju književni jezici sa srednjojužnoslavenskoga prostora, proizlazi iz Bockholtove tabele, na jedanaest seminarara u Njemačkoj bio je *Serbokroatisch*, a na jedanaest seminarara *Serbokroatisch* ili *Kroatoserbisch*. Prijašnje nazive sa šest seminarara za koje ne navodi da ne raspolaže relevantnim podacima, ne spominje. U današnje je vrijeme situacija drugačija. Prema njegovim podacima *Serbokroatisch* se predaje na šest seminarara/lektorata, a *Serbokroatisch/Bosnisch* na jednome. Taj seminar Bockholtu nije poslao podatak o tome kako se je njegova dotična nastavna jedinica nazivala u prošlosti (»keine Angabe über eine Änderung«). Iz Bockholtova članka saznajemo još i sljedeće: *Bosnisch*, *Kroatisch*, *Serbisch* predaje se u današnje vrijeme na pet, a *Kroatisch/Serbisch*, *Serbisch/Kroatisch* »i slično« na petnaest seminarara.

Prije nego što kažemo nekoliko riječi o »srpskohrvatskim« lektoratima na njemačkim slavističkim seminarima prije raspada SFRJ, moramo najprije utvrditi na koje se razdoblje odnosi Bockholtov izraz »prethodni naziv« (»Vormalige Bezeichnung«). Budući da govori o situaciji prije raspada SFRJ, moramo pretpostaviti da se odnosi na situaciju neposredno prije raspada SFRJ, dakle, na kraj 80-ih godina. Međutim, u to vrijeme nisu na svim njemačkim lektoratima hrvatski i srpski književni jezik bili skupno nazivani izrazom *srpskohrvatski* ili *hrvatskosrpski*. Kad pogledamo starije najave i objašnjenja nastavnih jedinica na njemačkim slavenskim seminarima, znat ćemo da je tako.²⁸

Na Slavenskome seminaru u Bochumu u današnje vrijeme (ZS 2000./1.) predaje se nastavna jedinica s nazivom *Kroatisch-Serbisch*. Budući da se je ondje istoimena nastavna jedinica predavala već u ZS 1987./88.²⁹, možemo opravdano pretpostaviti da bochumski seminar nije onaj za koji Bockholt nije ništa naveo o njegovu »prethodnom nazivu«. Međutim, bochumska slavistika nije jedina na kojoj je situacija prije raspada SFRJ bila drugačija nego na većini dru-

²⁸ Prof. K. Steinke (Erlangen) i ga. I. Müller (Mannheim) omogućili su mi uvid u svoju privatnu zbirku najava i komentara nastavnih jedinica na slavenskim seminarima njemačkih sveučilišta. Zahvaljujem im srdačno na tome. Relevantne sam podatke skupljao i tako što sam se obraćao pojedinim seminarima zamolbom da mi pošalju svoje najave i komentare. Pri tom mi je poslu svojevremeno pomagala N. Emmerich (Mannheim), koja je na žalost u međuvremenu napustila slavističku struku. Nijedan seminar kojemu smo se obratili, nije odbio našu zamolbu. Nekim smo seminarima tek morali dostaviti frankiranu i adresiranu otmnicu. U posljednje sam vrijeme podatke skupljao i na internetu, gdje su objavljene najave i komentari nastavnih jedinica gotovo svih slavenskih seminarara na njemačkim sveučilištima.

²⁹ Ne raspolažem starijim podacima. Usp. *Studienhinweise für die Fächer Slavistik und Russistik. Wintersemester 1987/88. Herausgegeben von Seminar für Slavistik der Ruhr-Universität Bochum*, str. 32. Isto i u izdanjima za LjS 1988., LjS 1989., ZS 1989./90., ZS 1995./96., ZS 1996./97., ZS 2000./01.

gih seminara.³⁰ Pri traženju odgovora na pitanje zašto je to npr. bilo upravo tako u Bochumu, treba uzeti u obzir da je 1987./88. godine ondje održan seminar pod naslovom »Predstandardni oblici hrvatskoga i srpskoga«. Vrlo različit udjel pri uobličavanju »današnjih standardnih jezika«, piše u komentaru te nastavne jedinice, imali su pojedini iz niza pisмениh jezika (»Schriftsprachen«) koji su se upotrebljavali prije XIX. i XX. stoljeća. Predavanje o kojem je riječ, održao je Helmut Jachnow, profesor za jezikoslovlje u Bochumu. Vrlo je vjerojatno da to što u Bochumu prije raspada SFRJ nije postojao tečaj s nazivom »srpskohrvatski«, treba sagledavati s time u svezi što je H. Jachnow objektivno uzeo u obzir da se na lektoratima ne podučavaju »državne norme«, već književni jezici te da »srpskohrvatski književni jezik« ne postoji.

Unatoč nedostajanju »srpskohrvatskoga« u Bochumu, moram reći da je prema onome što proizlazi iz meni dostupnoga materijala, ustroj studija u Bochumu bio pravi slavistički, s mnogim komparativnim nastavnim jedinicama koje na nekim drugim slavenskim seminarima, na kojima se je svojevremeno predavao »srpskohrvatski«, dobrim dijelom nedostaju.

Podatak da nije na svim seminarima prije raspada SFRJ postojala nastavna jedinica s nazivom *Serbokroatisch*, malo vrijedi ako ujedno ne uzmemo u obzir višeznačnost tog izraza. Postoje naime razlozi zbog kojih možemo pretpostaviti da se je na pojedinim njemačkim slavističkim katedrama svojevremeno podučavao hrvatski književni jezik, no ne (samo) pod hrvatskim, već ujedno i pod srpskim imenom: *Kroatisch-Serbisch*, *Kroatoserbisch*, *Serbokroatisch*. S time u svezi treba podsjetiti da u ono vrijeme bez većih problema nije bilo moguće takve nastavne jedinice nazvati isključivo *Kroatisch*. Dio stručne javnosti i jugoslavenske državne strukture protumačile bi to kao nacionalistički čin, kao napad na ustroj SFRJ, na »bratstvo i jedinstvo« i »ravnopravnost« njezinih naroda i narodnosti. Da se je npr. upravo u Bochumu neposredno prije rata učio vjerojatno hrvatski, možemo zaključiti kad uzmemo u obzir da je ondje u to vrijeme kao lektor radio najprije Krešimir Nemeč, a zatim Josip Silić. I ponegdje drugdje u Njemačkoj prije raspada SFRJ učio se je vjerojatno hrvatski, iako ne samo pod njegovim imenom. Npr., u ljetnome semestru 1987. i zimskome semestru 1987./88. godine Marko Samardžija u Kölnu nudio je sljedeće nastavne jedinice: *Hrvatski rječnik*, *Hrvatska sintaksa*, *Odabrana poglavlja iz hrvatske jednostavne rečenice*, itd. Možemo opravdano pretpostaviti da je u temeljnim jezičnim tečajevima na čiji naziv nije mogao utjecati, također predavao hrvatski jezik. U većini slučajeva o nazivima tih nastavnih jedinica ni danas ne odlučuju lektori. Šteta je što Bockholt u svojem članku nije rekao nešto i o takvim pitanjima.

Dakle, vidimo da se na lektoratima njemačkih slavističkih katedara prije

³⁰ Na prvi pogled nije jasno zašto Bockholt upravo te seminare odnosno njihove prijašnje nazive nije spomenuo.

raspada SFRJ adekvatne nastavne jedinice nisu zvale samo »srpskohrvatski«, a vidimo i to da za poneke od njih, bez obzira je li riječ o »srpskohrvatskima« ili »hrvatskima-srpskima«, možemo opravdano pretpostaviti da su bile posvećene učenju hrvatskoga jezika. S druge strane, njemačkoj slavistici ne možemo paušalno zamjerati što u prošlosti hrvatski jezik nije priznavala i što ga nije redovito i uvijek nazivala hrvatskim imenom. Pojedini njemački profesori poput H. Jachnowa u skladu s okolnostima priznavali su ga i nazivali na svojim katedrama na vrlo primjeren način. I danas mnogi profesori i njihovi suradnici u njemačkoj slavistici kroatističke teme sagledavaju primjereno pa treba naglasiti da se kritika koju pojedincima treba izreći, ne odnosi na sve njemačke slaviste, a ni na one na koje se odnosi, ne na isti način ili u istoj mjeri.

O podacima koje je Bockholt objavio o suvremenome stanju, također treba reći nekoliko riječi. On ne kaže kada je proveo anketu na kojoj se temelji njegov članak. To je važno pitanje budući da su na pojedinim seminarima, kao što smo vidjeli na göttingenskom primjeru, moguće vrlo velike nazivne oscilacije u kratkome razdoblju, bez da nam stari i novi »nazivi« pružaju ikakvu točniju informaciju o sadržaju nastave. Šteta što Bockholt nije provjerio čemu ti nazovinizivi iz novijeg vremena uopće služe kad već ne služe onomu čemu nazivi inače služe. Iz njegova članka ne saznajemo ništa ni o tome koja su pitanja bila postavljena u upitnicima i po kojim su se kriterijima probirali odgovori za koje se je odlučilo objaviti ih u dotičnome članku u sažetome obliku. Npr., je li u upitnicima postavljeno pitanje o udžbenicima kojima se pojedini lektori koriste u nastavi. Ako jest, zašto o njima ništa ne saznajemo? Za slovenski i makedonski književni jezik podastire se npr. podatak da se u Njemačkoj podučavaju svaki na jednome sveučilištu, slovenski u Greifswaldu, a makedonski u Halle-Wittenbergu. U navodima o nazivu »bosanskog, hrvatskog i srpskog jezičnog prostora« ne saznajemo pak ništa o pojedinim seminarima. Ni ja ne ću zbog razumljivih, iako ne istih razloga imenovati pojedine seminare o kojima ću govoriti.

Provjerio sam aktualne *Vorlesungsverzeichnisse*³¹ pojedinih slavenskih seminara i ustanovio da je u ZS 1999./2000., LjS 2000. i ZS 2000./1. lektorska nastava jedinica imenom *Serbokroatisch* nuđena na osam slavističkih katedara. To znači da je nakon ankete iz Göttingena broj »srpskohrvatskih« lektorata porastao. Ipak, ni u današnje vrijeme izraz »srpskohrvatski« kao naziv pojedinih nastavnih jedinica na pojedinim lektoratima ne može se paušalno tumačiti. Objasniti ću to na primjeru jednog lektorata na kojem se je do LjS 98. predavao »srpskohrvatski«.

U komentaru iz ZS 1996./97. »srpskohrvatskoga« početničkoga tečaja na tom lektoratu saznajemo sljedeće: »U tom tečaju nastojat će se usvojiti osnovna znanja iz hrvatskoga jezika.«³² U ZS 1997./98. situacija je ista, pod »srps-

³¹ Nisam mogao doći do podataka iz Konstanza i Dresdena.

³² Prijevod iz njemačkoga.

kohrvatski I« navodi se opet upravo citirana rečenica. I u komentaru pod »Serbokroatisch III« potvrđuje se da se pod »srpskohrvatskim« imenom predaje hrvatski: »U toj nastavnoj jedinici vježbat će se na temelju izabranih tekstova na hrvatskome jeziku konverzacija i pripadajuća gramatika.« U komentaru pod »srpskohrvatski za napredne« saznajemo da je taj tečaj posvećen »lektiri i razgovoru o odabranim tekstovima na hrvatskome jeziku«. To sve nije začuđujuće kad uzmemo u obzir koji se udžbenici ondje upotrebljavaju u nastavi: Mirjana Cesarec, *Učimo hrvatski I.*, Zagreb 1992., Vinko Grubišić, *Elementary Croatian I.*, Zagreb 1996., Stjepan Drilo, *Kroatisch-Serbisch II.*, Heidelberg 1989. Međutim, u LjS 1998. godine dolazi do veće promjene. Nazivi tečajeva preimеноvani su u *Kroatisch/Serbisch*, a u komentarima se odjednom više ne spominje »hrvatski jezik«. Udžbenici su ostali isti, s razlikom da se umjesto udžbenika Stjepana Drile navodi *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića. U »hrvatskome/srpskome« za napredne spominje se sada lektira odabranih tekstova na »hrvatskome i srpskome jeziku«. U ZS 1998./99. situacija je malo drugačija. Pod *Kroatisch/Serbisch* za početnike objašnjava se da se u tom tečaju uči »hrvatski odnosno srpski«. No u tu se svrhu upotrebljavaju »stari« udžbenici: *Učimo hrvatski* i *Elementary Croatian*. U nastavi za *Kroatisch/Serbisch III* upotrebljava se samo *Elementary Croatian*. Međutim, što je vrlo iznenađujuće, pored tečajeva s nazivom *Kroatisch/Serbisch* najavljuje se u istom semestru opet »srpskohrvatski tečaj za napredne«: *Serbokroatisch für Fortgeschrittene!* U njemu će se, tako piše u komentaru, nastaviti s već započetim upoznavanjem »hrvatske literature«! U LjS 1999. tečaja »srpskohrvatski za napredne« više nema, a na njegovu mjestu nalazimo u skladu s ostalim jedinicama tečaj »hrvatski/srpski za napredne«. U komentaru se hrvatska ni srpska literatura izrijeком ne spominje. Za polaznike tečaja *Kroatisch/Serbisch IV* (osim udžbenika *Elementary Croatian*) preporučuje se u tom semestru *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža (1997.) i *Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen* Barbare Kunzmann-Müller. (Poslije se upotrebljava i udžbenik *Dobar dan* Tome Matašića.) U ZS 1999./2000. sve je isto, s razlikom da je »hrvatski/srpski za napredne« opet preimеноvan u »srpskohrvatski za napredne«. No u komentaru tog jedinstvenog »srpskohrvatskog« tečaja ujedno se navodi da će se u njemu čitati tekstovi iz »hrvatske književnosti«! U sljedećem semestru »srpskohrvatska« jedinica opet nestaje, a pod »hrvatski/srpski za napredne« objašnjava se ne samo da će se čitati tekstovi iz »hrvatske književnosti«, već i to da će se o njoj razgovarati na »hrvatskome jeziku«.

Na temelju navedenih podataka možemo zaključiti da veći dio opisanih »hrvatsko-srpskih« i »srpskohrvatskih« tečajeva vjerojatno nisu (bili) ništa drugo nego čisti hrvatski tečajevi, a da se nisu nazivali »hrvatskima« zato što netko tamošnjoj lektorici iz Zagreba nije dopustio da ih nazove prema imenu jezika koji u njima predaje.

U najavama i komentarima drugih još uvijek postojećih seminara sa »srp-

skohrvatskim« lektoratima možemo saznati među ostalim sljedeće:

U komentaru jednoga »srpskohrvatskoga« tečaja kao udžbenici u nastavi navedeni su: Stjepan Drilo, *Kroatisch-Serbisch*, i Ljudevit Jonke: *Hrvatskosrpski*, Zagreb 1981. Studenti mogu kupiti jedino Drilovu knjigu, i to od 1994. godine u četvrtome prerađenoj izdanju: *Kroatisch I.*, Heidelberg 1994. Drugi dio tog udžbenika, onaj za napredne, objavljen je 1996. godine, također u prerađenoj izdanju pod naslovom: *Kroatisch II.* Međutim, Drilov udžbenik bio je i prije namijenjen učenju hrvatskoga.³³ U dvama daljnjim »srpskohrvatskim« tečajevima na drugim seminarima za ZS 2000./1. navodi se kao udžbenik u nastavi također S. Drilo, *Kroatisch-Serbisch*. Ni jednom se ne spominje aktualno izdanje tog udžbenika iako je ono iz 1989. godine, koje se navodi, već odavno rasprodano. Zanimljivo je da se je u komentaru jednoga od tih seminara u ZS 1996./97. upućivalo na novo izdanje: *Kroatisch I* iz 1994. godine. I u komentarima jednog trećeg seminara sa »srpskohrvatskim« tečajevima situacija je prije nekoliko godina bila slična. Današnje upućivanje na staro izdanje knjige S. Drile vjerojatno je uvjetovano time što je lektorima ili njima pretpostavljenima postavljeno pitanje zašto se »srpskohrvatski književni jezik« predaje na temelju udžbenika koji nosi hrvatsko ime i čiji pisac u predgovoru tog udžbenika postojanje »srpskohrvatskoga« niječe.

Što se tiče onih jedinica koje Bockholt naziva »hrvatski/srpski«; »srpski/hrvatski« »i slično«, treba također reći nekoliko riječi. Najprije, Bockholtovo »slično« nije primjereno jer njime obuhvaća i naziv »hrvatski i srpski«. Gerhard Neweklowsky je u osvrtu na slovnice Barbare Kunzmann-Müller *Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen* (Frankfurt a.M., 1994.) ustvrdio da se je autorica odlučila za naziv »hrvatski i srpski« kao naziv jezika svoje slovnice. O tom će nazivu sigurno postojati različita gledišta, kaže Neweklowsky i nadodaje da o njima ne će govoriti. On naprotiv pozdravlja činjenicu što autorica hrvatski odnosno (»odnosno« umeće on) srpski za slaviste na njemačkome govornom području sagledava kao jednu cjelinu.³⁴ Vidimo dakle da za slaviste na njemačkome govornom području »i« i »odnosno« nije jedno te isto. Trebalo je zbog toga reći na kojim se lektoratima kao naziv nastavnih jedinica upotrebljava izraz »hrvatski i srpski« i što on sve znači. Za pojedine od tih tečajeva možemo pretpostaviti da se u njima uči isključivo ili prvenstveno hrvatski. Npr., u jednome od njih (prema komentaru iz ZS 2000./1.) studenti i lektor koriste se sljedećim udžbenicima i pomagalima: Višnja Barac-Kostrenčić i dr., *Učimo hrvatski*, Zagreb 1999.; Dragutin Raguž, *Prak-*

³³ To kaže i sam pisac u predgovoru (Drilo 1994).

³⁴ Neweklowsky 1994:451. Točno je da B. Kunzmann-Müller hrvatski i srpski sagledava kao jednu cjelinu, no već iz samoga naslova njezine slovnice proizlazi da se ta cjelina sastoji od dva dijela. Drugo izdanje svoje slovnice objavila je autorica 1999. pod naslovom *Grammatikhandbuch des Kroatischen unter Einschluß des Serbischen*.

tična hrvatska gramatika, Zagreb 1997.; Barbara Kunzmann-Müller, *Grammatik-handbuch der kroatischen und serbischen Sprache*, Frankfurt a.M. 1994.; Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1998.; Marija Korom, *Kroatisch für die Mittelstufe*, München 1998.

Na temelju navedenih podataka o lektoratima možemo zaključiti da je hrvatski jezik na mnogim lektoratima njemačkih slavističkih katedara isključivi ili prvenstveni predmet lektorske nastave iako se ne zove samo svojim, već ujedno i srpskim imenom. Spominjanje samo »hrvatskoga jezika« kao nastavne jedinice u njemačkoj slavistici nije uobičajeno, i to, kako se čini, prvenstveno zbog izmišljenih i od pojedinaca oktroiranih političkih konotacija: dojma o »pristranosti« i »neravnopravnosti« i uvjerenja da to ne bi bilo u skladu s principima na kojima je utemeljena njemačka slavistička znanost. Vidjeli smo na koji način pojedinci ta uvjerenja i konotacije izgrađuju i kako ih šire u njemačkoj slavistici. Možemo pretpostaviti da postoje i druge metode koje služe istoj svrsi i koje ovdje ne možemo dokumentirati. Iako ti pojedinci Hrvatima danas priznaju pravo da svoj jezik kod kuće zovu onako kako oni hoće, ujedno misle da se na inozemnim katedrama treba nazivati i prekrajati prema njihovim željama i uvjerenjima, bez obzira na mišljenje, kako kažu, »zainteresiranih strana«. Mišljenje (»presije«) »zainteresiranih strana« treba odbijati i odbacivati, a u njihove privatne svrhe dopustiti im da rade što hoće. To im se, kako se uistinu točno primjećuje, ne može zabraniti. U skladu s time, u onim radovima u kojima se »priznaje« da se njemačka slavistika većim dijelom sastoji od skupa pojedinaca poput *rusist* + npr. *bohemist* ili samo *rusist*, a ne od »pravih« slavista kao što je npr. bio Johannes Schröpfer, navodi se i u današnje vrijeme samo serbokroatiste, a ne kroatiste i serbiste.³⁵

Iako njemački serbokroatisti zaziru pred kroatistikom i nastavom hrvatskoga jezika pod njegovim imenom, do sada još nisu podastrili znanstveno-pedagoške argumente koji bi njihove stavove učinili razumljivima. Argumenti kojima se kriminalizira nastava hrvatskoga jezika pod njegovim imenom, vidjeli smo, nisu znanstveni, već su to ideološko-politički argumenti. Oni utječu na njemačku slavistiku, iako potječu od relativno male skupine slavista. Svrha im je očigledno obraniti srž staroga »serbokroatističkog« znanstveno-ideološkog ustroja. Pri tome se ne uzima u obzir da su mu temeljne ideološke postavke već razotkrivene kao zablude i da su ih narodi koji su im nekoć bili samovoljno ili prisilno podvrgnuti, već odavno odbacili. Preustroj i preimenovanje adekvatnih nastavnih jedinica kao odraz odbacivanja starih znanstveno-ideoloških uvjerenja, smatra se stoga prihvatljivim uglav-

³⁵ Usp. npr.: »[...] что практически все профессора-русисты имеют еще и другую специализацию, являясь богемистами, полонистами, сербкroatистами, болгаристами и т.д.«, Lehlfeldt 1996b:171.

nom samo u onoj mjeri koja ih u srži ne ugrožava, već u estetskome smislu uljepšava.

Ponekad se može čuti da njemačkoj slavistici kroatistika nije potrebna zato što su hrvatski i srpski zbog dijalekatne osnovice neobično slični književni jezici. Međutim, ako je to uistinu tako, kako da objasnimo razvoj amerikanistike pored anglistike? Što bi rekli amerikanisti da im se kaže kako na njemačkome govornom području nemaju pravo postojanja jer su predmeti njihovog proučavanja napisani engleskim jezikom? Amerikanistika se je ustrojila upravo unatoč tomu što se Amerikanci u načelu nisu »odrekli« svoje pripadnosti »engleskoj« jezičnoj zajednici. Donekle razumljiv argument koji ide u prilog okvirima spornih stavova, taj je da kroatistika sa svojim hrvatskim jezikom i književnošću nema ono kvantitativno (u smislu broja govornika), političko i privredno značenje koje ima amerikanistika. No ako izostavimo amerikanistiku-anglistiku kao predmet usporedbe, kako da u tome smislu objasnimo češko-slovački ili makedonsko-bugarski slučaj? U njemačkoj slavistici nitko nije došao na ideju da ustroji »bulgaromakedonistiku« ili odgovarajući lektorat, čak ni unatoč čvrstoj dijalekatnoj vezi makedonskih i bugarskih govora te srodnosti makedonskoga i bugarskoga književnog jezika. Zanimljivo je i to kako su (samo) u određenim surječjima neki brzo »priznali« bošnjački jezik, iako su se desetljećima odupirali priznati hrvatski koji se je predavao na njihovim katedrama.³⁶

Prihvatljivo rješenje za one seminare na kojima se ne smatra zadovoljavajućim studente u tečajevima upoznavati samo s jednim srednjojužnoslavenskim književnim jezikom, moglo bi biti sljedeće: temeljne tečajeve jednoga književnog jezika treba imenovati imenom književnog jezika koji se predaje. Nominalna jednoznačnost nužna je ne samo zbog jasnoće, već i zbog toga što pojedinci upravo nominalnim putovima pokušavaju održati stare »serbokroatističke« postavke. U dodatnoj vježbi isti lektor studente može upoznavati s drugim srednjojužnoslavenskim jezicima, npr. tako da obrađuje i tumači tekstove iz književnosti i iz suvremenih novina i časopisa svih srednjojužnoslavenskih književnih jezika. Takve vježbe ne bi predstavljale nikakvo dodatno opterećenje, a studenti bi određeni srednjojužnoslavenski književni jezik učili u skladu sa suvremenim akademskim zahtjevima. Kad bi se postupalo na taj način, zadovoljne bi bile sve zainteresirane strane, prije svega seminari, lektori i studenti. Nitko ne bi bio frustriran, osim onih koji se nadaju da će serbokroatizam opet oživjeti.

Treba naglasiti da se navedeni prijedlog temelji na sagledavanju pitanja kako se je u njemačkoj slavistici do sada postupalo u sličnim slučajevima, npr.,

³⁶ Usp. objašnjenje P. Rehdera o bošnjačkome iz kojega proizlazi da bošnjački 1998. godine još nije bio književni jezik u onome smislu u kojem je to hrvatski i srpski (Rehder 1998:11). Usp. u tome smislu također Halilović 1999.

kako se je u Göttingenu počelo predavati ukrajinski³⁷ i na koji se je način u Bochumu prije raspada češko-slovačke državne zajednice predavao slovački. U Bochumu je lektor za češki podučavao češki jezik i nudio seminare iz češke književnosti. Za one studente slavistike koji raspolažu znanjem češkoga, pod naslovom *Slovakisch*, a ne *Tschechoslovakisch* ili slično, nudio je »Uvod u slovački« ili npr. u ZS 1989./90. vježbu u kojoj se je čitalo izabrane tekstove iz novije slovačke književnosti. Danas se (ZS 2000./1.) u Bochumu predaje samo češki, a dodatnih slovačkih tečajeva nema. Göttingenski komparativni uvod u ukrajinski prerastao je u posebnu stalnu nastavnu jedinicu *Ukrainisch*, neovisnu od ruskoga i poljskoga.

Rješenje u skladu s time što smo naveli, u njemačkoj slavistici djelomice je već prihvaćeno, i to upravo na jednome od onih lektorata na kojima se hrvatski jezik naziva hrvatskim imenom.

Prije raspada SFRJ na tom lektoratu predavala se je nastavna jedinica nazivom *Serbokroatisch*. Tamošnja lektorica održavala je i dodatne seminare i vježbe.³⁸ Iz njihovih naslova proizlazi da se je specijalizirala na kroatističke teme. Stoga možemo pretpostaviti da je i u tečaju *Serbokroatisch* predavala hrvatski ili uglavnom hrvatski. Najkasnije od ZS 1992./93. temeljni jezični tečajevi koje je vodila, zovu se *Kroatisch*. Navest ću njezine nastavne jedinice iz ZS 2000./1. da bi čitatelji sami procijenili je li opravdano lektorate kao što je taj prozivati i predbacivati im »sužavanje vidokruga«, popustljivost prema »presijama zainteresiranih strana«³⁹ i je li znanstveno, objektivno i nepristrano pozivati na njihovo »odlučno odbijanje« i »snažno suzbijanje«: »Hrvatski intenzivni tečaj«; »Hrvatski za početnike«; »Hrvatski za napredne«; »Deskriptivna gramatika hrvatskoga i srpskoga«; »Književnost Srba, Hrvata i Bošnjaka«. Lektorici o kojoj je riječ, treba čestitati na hrabrosti, a isto vrijedi i za sve druge lektorice i lektore čiji su uspjesi također znatni, iako nisu toliko vidljivi jer su im utjecaji ograničeniji.

Unatoč različitim otporima, položaj hrvatskoga jezika i kroatistike ni na pojedinim slavističkim katedrama u nekim drugim zemljama u inozemstvu

³⁷ U ZS 1988./89. u Göttingenu je studentima prof. de Vincenz ponudio vježbu »Uvod u ukrajinski« (»Einführung in das Ukranische«). U komentaru piše da ta vježba nije namijenjena samo za ukrajinite, kojih će u Göttingenu, ako uopće, biti vrlo malo (»nur äußerst wenige«), već rusistima i polonistima. Zbog toga se za poduku kaže da će prije svega biti kontrastivna prema ruskome i poljskome. Usp. göttingensku brošuru *Ankündigungen und Kommentar zu den Lehrveranstaltungen* za ZS 1998./99. i LjS 1989.

³⁸ Imao sam uvid u najave starijih nastavnih jedinica dotičnog seminara od LjS 1987. do ZS 1990./91.

³⁹ Predstavnici Republike Hrvatske imali su priliku potaknuti gašenje preostalog serbokroatizma u Njemačkoj pripremajući *Njemačko-hrvatski dogovor o kulturnoj suradnji*. Na žalost u tome smislu nisu ništa učinili.

nije onakav kakvim ga pojedinci smatraju najprimjerenijim. Navest ću kao primjer situaciju na Sveučilištu Komenský u Bratislavi o kojoj Emil Horák kaže sljedeće:

I kod nas na *Katedri za slavistiku i indoeuropeistiku* (i zatim na *Katedri za slavenske filologije*) Filozofskog fakulteta UK [= Sveučilište Komenský; M.G.] predavala se je od 1964./65. školske godine serbokroatistika odnosno srpskohrvatska filologija. Ali već u 1993./94. školskoj godini u punome smo skladu s rješenjem odnosa srpskoga i hrvatskoga jezika odvojili hrvatsku filologiju od srpske. Oboje se danas predaje zasebno u kombinaciji s drugim studijskim predmetima kao i sve druge slavenske filologije.⁴⁰

Emil Horák hrvatski jezik priznaje ne zato što je tako odlučila hrvatska država na početku 90-ih godina, već zato što ga smatra samosvojnim književnim jezikom koji se je odupro i nastojanju hrvatskih jezikoslovaca da ga stope sa srpskim književnim jezikom u jedan književni jezik. On zaključuje da hrvatski i srpski pokazuju da za međusobne odnose dvaju genetski srodnih književnih jezika nije odlučujuća bliskost koja se očituje npr. u gramatičkim strukturama ili rječniku, već pitanje njihove povijesne književnojezične izgradnje.⁴¹ Zanimljiva je i Horákova završna rečenica u kojoj kaže da slovačko imenovanje nacionalnog jezika u Srba nazivom »srpski jezik«, a u Hrvata nazivom »hrvatski jezik«, znači povratak k staroj slovačkoj tradiciji.⁴² Iako u njemačkoj slavistici ta tradicija do sada nije bila baš najbolje razvijena, u budućnosti, kad se razvije, moći će i ona na nju biti ponosna.⁴³

⁴⁰ Prijevod iz slovačkoga: Horák 1999:14.

⁴¹ Horák 1999:13.

⁴² Horák 1999:15.

⁴³ Usp. npr. poglavlje »Das Kroatische« (napisao P. Rehder) u uvodu u slavenske jezike P. Rehdera (Rehder 1998). Za Rehderov prikaz hrvatskoga jezika u cjelini možemo reći da je dobar. U nekim se točkama ne možemo s njim složiti, npr. onda kad je riječ o tumačenju nastanka hrvatskoga književnog jezika. Ipak, P. Rehder kaže da o tom pitanju postoje i drugačija mišljenja. Dopustit ću si iznijeti primjedbu da bi u idućem izdanju te knjige ukratko trebalo opisati jezične razvoje u hrvatskoj književnosti od XV./XVI. stoljeća te uzeti u obzir da se i u najnovijim djelima iz nehrvatske slavističke literature »srpskohrvatsku« fazu također smatra uglavnom fazom koja je ometala samostalni hrvatski jezični razvoj (formulacija »na hrvatskoj strani« nije dobra već samim time što implicira da postoji neka druga »suprotstavljena nehrvatska strana«, a to očigledno nije u skladu s Rehderovim stavovima) (usp. Rehder 1998:266). U Rehderovu se tekstu, također prvi put u uvodu u slavenske jezike takva formata, jasno i objektivno kaže da je V.S. Karadžić svoj *Srpski rječnik* (1818.) sastavljao bilježeći riječi i iz starijih hrvatskih rječnika (Rehder 1998:304). O drugim pojedinostima ovdje nije potrebno govoriti.

Literatura

- Ankündigung und Kommentare zu den Lehrveranstaltungen im Sommersemester 1998; 1998/1999.* Göttingen 1989.
- Auburger, Leopold. 1999. *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus.* Ulm/Donau : Gerhard Hess Verlag.
- Bockholt, Volker. 1999. Die slavischen Sprachen Ex-Jugoslawiens an den Universitäten des deutschen Sprachraums. *Bulletin der Deutschen Slavistik* 1999:5, 53–56.
- Drilo, Stjepan. 1994. *Kroatisch, Teil 1. Lehrbuch für Anfänger.* Heidelberg : Julius Groos Verlag.
- Erdmann-Pandžić, Elisabeth von, 1997. Serbokroatisch? Zu einem slavistischen Problem zwischen Heuristik und Diskurs. *Bulletin der Deutschen Slavistik* 1997:3, 11–17.
- Franz, Norbert. 1994. *Einführung in das Studium der Slavischen Philologie : Geschichte, Inhalte, Methoden.* Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Franz, Norbert. 1995. Brauchen wir eine neue Slavistik? Zehn – nicht nur – polemische Thesen. *Die Welt der Slaven*, XL(1995), 175–186.
- Giesemann, Gerhard. 1995. Slavistik 2000 – Neue Organisationsformen und andere Praxisorientierung? *Die Welt der Slaven* XL(1995), 195–200.
- Grčević, Mario. 1997. Hrvatski jezik i VII. njemački slavistički dani u Bambergu. *Jezik* 45(1997/98):2, prosinac 1997., 76–80.
- Halilović, Senahid. 1999. Standardisierung des Bosnischen. *Bulletin der Deutschen Slavistik* 1999:5, 16–17.
- Hill, Peter. 1995. Slavistik in Hamburg. *Bulletin der Deutschen Slavistik* 1995:1, 25–27.
- Horák, Emil. 1999. Srbský a chorvátský spisovný jazyk (vzťahy a súvislosti). *Slavica Slovaca*, 34(1999):1, 3–15.
- Kunzmann-Müller, Barbara. 1994. *Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen.* Frankfurt a. M. et al. : Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften. [2. izd. 1999: *Grammatikhandbuch des Kroatischen unter Ein-schluß des Serbischen.*]
- Lehfeldt, Werner. 1981. Unterschied der Standardsprachenkonzeptionen bei den Serben und den Kroaten. *Südost-Forschungen* XL(1981), 239–253.
- Lehfeldt, Werner. 1994. Norbert Franz: Einführung in das Studium der Slavischen Philologie: Geschichte, Inhalte, Methoden. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1994, VIII+196 S. *Zeitschrift für Slavische Philologie* LIV(1994):1, 163–170.
- Lehfeldt, Werner. 1995. Überlegungen zur Situation der Slavistik in Deutschland. *Die Welt der Slaven* XL(1995), 186–194.
- Lehfeldt, Werner. 1996a. Serbokroatisch versus Kroatisch, Serbisch, Bosnisch...?. *Bulletin der Deutschen Slavistik* 1996:2, 14–16.

- Lehfeldt, Werner. 1996a. О современном положении немецкой русистики. *Russian Linguistics* 20(1996):1, 171–183.
- Meyer-Fraatz, A., M. Wingender. 1996. *Slavistik in Göttingen. Bulletin der Deutschen Slavistik* 1996:2, 40–43.
- Neweklowsky, Gerhard. 1994. Barbara Kunzmann-Müller: Grammatikhandbuch des Kroatischen und Serbischen. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang. Europäischer Verlag der Wissenschaften 1994, 293 S. und 1 Karte. (Heidelberger Publikationen zur Slavistik. A. Linguistische Reihe. Band 7). *Zeitschrift für Slavische Philologie* LIV(1994):1, 450–454.
- Rehder, Peter. 1995. Zur Slavistik-Diskussion: Arbeitsfelder, Organisationsformen, Außenwirkungen. *Die Welt der Slaven* XL(1995), 172–174.
- Rehder, Peter (Hrsg.) 1998. *Einführung in die slavischen Sprachen*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Schmidt, Wilhelm. 1996. *Geschichte der deutschen Sprache*. Stuttgart, Leipzig : Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft.
- Slavistik 2000: Slavistik 2000. Bulletin der Deutschen Slavistik* 1999:5, 18–26.
- Studienhinweise für die Fächer Slavistik und Russistik. Wintersemester. Herausgegeben von Seminar für Slavistik der Ruhr-Universität Bochum*. 1987./88.; 1988.; 1989.; 1989./90.; 1995./96.; ZS 1996./97.; ZS 2000./1.

Über die kroatische Sprache und die Kroatistik in der zeitgenössischen deutschen Slavistik

Zusammenfassung

Im vorliegenden Beitrag wird die Frage erörtert, welche Stellung die kroatische Sprache und die Kroatistik innerhalb der zeitgenössischen deutschen Slavistik einnimmt. Es wird gezeigt, dass sie trotz eingetretener Verbesserungen immer noch keinen adäquaten Platz haben. Der Autor geht davon aus, dass die Verfechter der "Serbokroatistik" bedeutendere kroatistische Entwicklung zu verhindern versuchen und beschreibt die Methoden, die dabei angewandt werden.

Ključne riječi: hrvatski jezik, kroatistika, serbokroatistika, njemačka slavistika

Key words: Croatian language, Croatian studies, Serbocroatian studies, German slavistics